

Ενας καφές* με taro «Ο μόνος αναγνώστης που .έναν ποιητή είναι ο εαυτός αφορά του»

Media: TA NEA

Page: 62-63

Published at: 08-03-2022

Author:

Surface: 2057.8 cm² Circulation: 11760

Subjects:

Οι συναντήσεις μας με ενδιαφέροντα πρόσωπα ξεκινούν με καφέ και ανοίγουν προς κάθε κατεύθυνση που υποστηρίζει ο ελεύθερος διάλογος

Ενας καφές* με τον...

Χάρη Βλαβιανό

ΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΕΦΗ ΦΑΛΙΔΑ

Οικονομικά και Φιλοσοφία στο Πανεπιστήμιο του Μπρίστολ, Πολιτική Θεωρία και Ιστορία στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης. Ωστόσο ο Χάρης Βλαβιανός βάζει τις σκέψεις του σε στίχους. Και έπειτα από δώδεκα ποιητικές συλλογές, ποιήματα και δοκίμια του, τα οποία έχουν μεταφραστεί σε πολλές ευρωπαϊκές γλώσσες, τα τελευταία χρόνια αφιέρωσε τις μεταφραστικές του δυνάμεις σε μία ή μάλλον διπλή, αλλά ξεχωριστή σχέση: στην ποίηση της Εμιλ Ντίκινσον και της Λουίζ Γκλικ. Η ανεπτυγμένη γραφή τους, ο τρόπος τους να αντιθέκονται σε ισχύουσες ποιητικές επιταγές τον έφεραν κοντά τους. Τα υπόλοιπα είναι μια συζήτηση που ξεκίνησε ένα απόγευμα σε ένα καφέ στο Κολωνάκι και συνεχίστηκε με μια σειρά τηλεφωνημάτων και ανταλλαγής e-mail και το νόημα της οποίας έγινε προσπάθεια να παρουσιαστεί εδώ συμπυκνωμένο.

Πώς συνδέονται οι δύο μεταφραστικές επιλογές σας Ντίκινσον - Γκλικ; Είναι η μοναδική φωνή τους που σας ελκύει;

Η Γκλικ, η οποία, ως γνωστόν, τιμήθηκε με το βραβείο Νομπέλ Λογοτεχνίας πριν από δύο χρόνια, στην ομιλία της στη Σουηδική Ακαδημία τόνισε πόσο πολλά οφείλει στην ποίηση της Ντίκινσον. Πράγματι, αν διαβάσει κανείς τα ποιήματα των δύο αυτών κορυφαίων αμερικανίδων ποιητριών, θα διαπιστώσει ότι έχουν πολλά κοινά στοιχεία: στοχαστικό βάθος, πυκνότητα λόγου, ελλειπτικά σύνταξη, ελαφρά ειρωνεία, τολμηρό, αντισυμβατικό βλέμμα. Η ποίηση της Ντίκινσον, αν και γράφτηκε στα μέσα του 19ου αιώνα, προαναγγέλλει τον μοντερνισμό και τα λογοτεχνικά ρεύματα που ακολούθησαν, και υπό μια έννοια προαναγγέλλει και την ποίηση της Γκλικ. Αυτό που με ελκύει στην ποίηση τους είναι η καθαρότητα του λόγου τους. Και κυρίως το πώς μιλάνε ανοιχτά και ανεδόιαστα για διάφορα υπαρξιακά ζητήματα που τις βασανίζουν, όπως η σχέση τους με τον Θεό, ο φόβος τους για το επερχόμενο τέλος, το νόημα του έρωτα και της φιλίας κ.λπ.

Τι τις ενώνει με τον κόσμο της γυναικείας ψυχής σήμερα;

Πιστεύω ότι η ποίησή τους δεν απευθύνεται σ' ένα συγκεκριμένο αναγνωστικό κοινό, στο γυναικείο, γιατί τότε δεν θα είχα συγκινηθεί και ασχοληθεί τόσο συστηματικά με το έργο τους. Πριν από έναν χρόνο βρήκα στα χαρτιά μου ένα δοκίμιο που είχα γράψει για την Ντίκινσον όταν ακόμη σπούδαζα στην Αγγλία. Ποιήματα της Γκλικ είχα μεταφράσει για πρώτη φορά πριν από 25 χρόνια. Επομένως, η σχέση μου με τις δύο ποιήτριες είναι παλιά και αποδείχθηκε ισχυρή μέσα στον χρόνο. Θεωρώ ότι η σπουδαία ποίηση απευθύνεται σε κάθε είδους αναγνώστη.

Οι ποιητές επιλέγουν τους αναγνώστες τους ή γίνεται το αντίθετο;

Οι ποιητές δεν γράφουν ποιήματα έχοντας κάποιον αναγνώστη κατά νου. Αυτό το κάνουν όσοι προσπαθούν να «μαγειρέψουν» ένα

Ο ποιητής μιλά για τη μετάφραση της ποίησης του μη ορατού

«Ο μόνος αναγνώστης που αφορά .έναν ποιητή είναι ο εαυτός του»

✿ «Πολλοί άνθρωποι αναγνωρίζουν στον καφέ την ικανότητα να δίνει πνεύμα»
(Ονορέ ντε Μπαλζάκ, «Πραγματεία περί των νεωτέρων διεγερτικών», 1839)

αντικατοπτρισμός, ανάμεσα σε δύο διαφορετικά γλωσσικά συστήματα. Ο Ναμποκόφ, λόγω χάριν, που για χρόνια βασανίστηκε μεταφράζοντας στ' αγγλικά τον Ευγένιο Ονιέγκιν, χαρακτήριζε σε ποίημά του τον μεταφραστή «φλύαρο πύθκο». Τόσο άχαρος και αναποτελεσματικός λοιπόν ο ρόλος του μεταφραστή; Όχι βέβαια. Πιστεύω ότι κάτι πολύτιμο διασώζεται μέσα στα ερείπια της Βαβέλ. Στάνονται γέφυρες ανθεκτικές. Ας αναλογιστούμε πώς θα ήταν ο κόσμος μας χωρίς τις «αέριες κινήσεις του πνεύματος», όπως τις θέλει ο Δάντης. Θα μπορούσε ένας έλληνας αναγνώστης να περιοριστεί σε έργα γραμμένα από δικούς του συγγραφείς; Να μη γνωρίζει τι έχει γράψει ένας Σαίξπηρ, ένας Ρεμπό, μια Ντίκινσον; Και στη βάση ποιόν κριτήριον θ' αξιολογεί όλα διαβάσει; Το πρόβλημα ωστόσο παραμένει: πώς πρέπει να μεταφράζει κανείς – ειδικά ποίηση που είναι το πλέον απαιτητικό λογοτεχνικό είδος. Λέμε συχνά: μόνο οι ποιητές θα πρέπει να μεταφράζουν ποίηση στην πράξη, όπως γράφει ο Παζ, οι ποιητές δεν είναι πάντοτε καλοί μεταφραστές, επειδή χρησιμοποιούν το ξένο ποίημα ως σημείο εκκίνησης για να γράψουν το δικό τους. Ο καλός μεταφραστής κινείται

Coffee spot
49, Ξενοκράτους 49

Είπε

Τα ποιήματα που αντέχουν στον χρόνο μιλούν μια γλώσσα διαφορετική από εκείνη της επικαιρότητας. Μας προφυλάσσουν από το γνώριμο και το προφανές. Στέκονται μακριά από θέσεις και κομματικές γραμμές. Υπονομεύουν τις επίσημες αφηγήσεις

best seller στη βάση γνωστών, δοκιμασμένων, μελοδραματικών συνταγών. Ο μόνος αναγνώστης που αφορά έναν ποιητή είναι ο εαυτός του. Αυτός θ' αποφασίσει αν το ποίημα έχει ολοκληρωθεί και αν αξίζει να δημοσιοποιηθεί. Ο ποιητής είναι ταυτόχρονα και κριτικός. Ο κριτικός αναγνώστης της ποίησής του. Αν τα ποιήματά του αποδειχθούν μέτρια ή κακά, αυτό σημαίνει ότι το κριτήριό του είναι λανθασμένο ή ότι επέτρεψε σε εξωλογοτεχνικούς παράγοντες (επιθυμία για αναγνώριση, ναρκισσομανία κ.λπ.) να θολώσουν την κρίση του. Φυσικά ένας ποιητής με την πάροδο του χρόνου μπορεί να «εκπαιδευτεί» το αναγνωστικό του κοινό, να το μυήσει στη γραφή του, να το κάνει σιγά να αποδεχθεί τον τρόπο με τον οποίο βλέπει τον κόσμο, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο μορφοποιεί το υλικό του. Να φέρω ένα παράδειγμα: όταν πρωτοδιάβασα ποιήματα του Ασπερι, ένιωσα μια ελαφρά αποστροφή. Ζούσα ακόμη υπό τον αστερισμό του Ελιοτ, του Πάουντ και του Στίβενς. Βαθμιαία όμως, καθώς τον μελετούσα όλο και πιο συστηματικά, μου αποκαλύφτηκε ένα ποιητικό σύμπαν άκρως συναρπαστικό, αλλά και σ' έναν βαθμό σκοτεινό. Η σχέση μου μαζί του απέκτησε ξαφνικά μια άλλη διάσταση. Από ψυχρή και μάλλον αδιάφορη, έγινε θερμή και στενή. Το αποτέλεσμα: Να μεταφράσω πριν από σχεδόν 20 χρόνια το εμβληματικό του ποίημα «Αυτοπροσωπογραφία σε κυρτό κάτοπτρο» και στη συνέχεια να αναπτύξω με τον Ασπερι μια ουσιαστική φιλία που κράτησε ως το τέλος της ζωής του.

■ **Μπορεί σήμερα να γραφτεί πολιτική ποίηση;** Δεν είναι λίγοι όσοι αντιδρούν στην ιδέα πως η ποίηση μπορεί να έχει οποιαδήποτε σχέση με την πολιτική και πιστεύουν ότι αυτή θα βρίσκεται πάντα σε σχέση αντιπαλότητας με την ποίηση. Όπως έλεγε και ο Γκαίτε, «η διαπλοκή της πολιτικής με την ποίηση δεν μπορεί παρά να διακρίνεται μια κατά τα άλλα αγνή τέχνη». Και ο Μπρόντσκι, υπερθεματίζοντας, υποστήριξε ότι «το μόνο κοινό που έχουν η ποίηση και η πολιτική είναι το γράμμα πι».

Η ίδια η πολιτική ποίηση συντέινη στην επιβεβαίωση αυτών των απόψεων: καταφεύγοντας στη μεγαληγορία, τον υμνητικό τόνο και τα μανικαιστικά στερεότυπα, κράτησε μόνο το σχήμα της ποίησης, απεμπολώντας ό,τι συνθέτει την ουσία της. Πολλά πολιτικά ποιήματα ή, ορθότερα, στρατευμένα ποιήματα δεν αξίζουν ούτε το χαρτί πάνω στο οποίο είναι γραμμένα. Εξαιρέσεις ασφαλώς υπάρχουν: θυμίζω ενδεικτικά την «Ιερουσαλήμ» του Μπλέικ, τον «Προμηθέα Δεσμώτη» του Σέλλεϊ, τους «Ελεύθερους Πολιορκημένους» του Σολωμού, τον «Μόμπερλ» του Πάουντ, το «Πάσχα 1916» του Γέιτς, το «Anno Domini» της Αχμάτοβα, τον «Προκρούστη» του Χέρμπερτ. Τα παραπάνω, πολιτικά, από ευρεία έννοια, ποιητικά έργα δεν έχουν σχέση με την ανούσια, ρηχά και – τις περισσότερες φορές – ανήθικη ρητορική της στρατευμένης ποίησης. Τα ποιήματα που αντέχουν στον χρόνο μιλούν μια γλώσσα διαφορετική από εκείνη της επικαιρότητας. Μας προφυλάσσουν

από το γνώριμο και το προφανές. Στέκονται μακριά από θέσεις και κομματικές γραμμές. Υπονομεύουν τις επίσημες αφηγήσεις. Αποτελούν, για να το πω απλά, μια μορφή γνώσης. Ο Όντεν το κατάλαβε αυτό και αναγνώρισε δημόσια τα λάθη που είχε διαπράξει στο όνομα της «ιδεολογικής αλληλεγγύης». Ο Ελιάρ, ο Αραγκόν, ο Πάουντ και άλλοι, δυστυχώς όχι. Τα ποιήματα που αφιέρωσαν στον Σύντροφο Στάλιν ή στον Ντούτσε θα τους στοιχειώσουν για πάντα.

■ **Σας ελκύουν οι κριτικές αντιπαραθέσεις;** Όταν είναι γόνιμες, ναι. Αν ο διάλογος είναι ειλικρινής και στόχος του είναι να εμβαθύνει σε κάποιο λογοτεχνικό θέμα, τότε έχουν νόημα. Αν τα κίνητρα του συνομιλητή σου όμως συνδέονται με προσωπικές φιλοδοξίες, αν κάτω απ' όσα λέγονται διακρίνει κανείς συμπλέγματα, φθόνο, ναρκισσομανία κ.λπ., ασφαλώς και όχι. Έχω την αίσθηση ότι στις περισσότερες αντιπαραθέσεις αυτό που διακυβεύεται δεν είναι η ίδια η λογοτεχνία, αλλά τα ποιος είναι αρμόδιος να μιλά εξ ονόματός της. Με άλλα λόγια, όπως λέει και ο Σαίξπηρ στον «Ιούλιο Καίσαρα», «Cry "Havoc"! And let slip the dogs of war».

■ **Μεταφράζεται η ποίηση;** Κατά τη γνώστή αποτροφή του αμερικανού ποιητή Φροστ, «ποίηση είναι αυτό που χάνεται στη μετάφραση». Την άποψη του Φροστ θα προσπεύγαμε πολλοί υποστηρίζοντας ότι δεν υπάρχει πραγματική συμμετρία, επαρκής

στην αντίθετη κατεύθυνση: το σημείο άφιξης είναι ένα ποίημα ανάλογο, όχι ταυτόσημο, προς το αρχικό ποίημα. Αν απομακρύνεται από αυτό, αν δεν μεταφράζει απλώς λέξη προς λέξη, είναι για να το ακολουθήσει απλώς πιο πιστά. Πολλοί μεταφραστές επίσης, αντί να σεβαστούν την πολιτισμική καταγωγή του κειμένου και να εκθέσουν τον αναγνώστη σε ανοίκειες γλωσσικές και αισθητικές εμπειρίες – μη ξενάμε ότι συνομιλούμε με «ξένο» κείμενο –, προσπαθούν να ιδιοποιηθούν το πρωτότυπο, να το προσαρμόσουν δηλαδή, με προκρούστειες μεθόδους, σ' ένα διαφορετικό, όσο και άσχετο πολιτισμικό πλαίσιο – διαδικασία που καταλήγει εν τέλει στην αυτοαναίρεσή της. Τα ζητήματα επομένως είναι πολλά και διαφορετικά. Ωστόσο πιστεύω ότι η μετάφραση είναι εν τέλει αγάπης αγώνας γόνιμος – και για τους μεταφραστές και τους αναγνώστες.

■ **Ως απόφοιτος της Οξφόρδης διακατέχετε και εσείς από «αστική αυτοπεποίθηση», όπως ανέφερε πρόσφατα ο Ευκλείδης Τσακαλώτος;**

Ο Ευκλείδης υπήρξε συμφοιτητής μου. Θεωρώ ότι τα χρόνια που κατείχε το πιο νευραλγικό υπουργείο της κυβερνήσεως η «αστική του αυτοπεποίθηση» δεν τον βοήθησε και πολύ. Εκτός κι αν αυτό σημαίνει ότι υπέγραφε με σταθερό και όχι τρεμάμενο χέρι (όπως θα έκανε ένας μικροαστός που σπούδασε σε δημόσιο σχολείο και πανεπιστήμιο) ό,τι του έδιναν να υπογράψει. Στη δική μου περίπτωση, η «αστική μου αυτοπεποίθηση» δημιουργήθηκε σε άλλες συνθήκες – τις έχω περιγράψει στο αυτοβιογραφικό μου βιβλίο «Το αίμα νερό». Ας πούμε ότι λόγω της οικογενειακής μου saga αναγκάστηκα να ζήσω σε πολλές χώρες, να προσαρμωστώ σε διαφορετικές κουλτούρες και να μάθω να θεωρώ τον εαυτό μου «πολίτη του κόσμου». Αυτό επηρέασε σε μεγάλο βαθμό και τη λογοτεχνική μου παιδεία και τον τρόπο που γράφω.